

YASHIL IQTISODIYOT: BARQAROR RIVOJLANISHNING ZAMONAVIY MODELI SIFATIDA

Umurzaqova Shahzoda Azamatovna¹, Amridinova D.T.²

¹*Toshkent amaliy fanlar universiteti 1-bosqich iqtisodiyot yoʻnalishi magistranti*

²*Ilmiy maslahatchi prof.f.f.d.*

Annotatsiya: Ushbu maqola yashil iqtisodiyot konsepsiyasining barqaror rivojlanishni taʼminlashdagi kompleks va strategik ahamiyatini chuqur tahlil qilishga qaratilgan. Yashil iqtisodiyotning iqtisodiy oʻsishni jadallashtirish, ekologik barqarorlikni mustahkamlash hamda ijtimoiy inklyuzivlikni kengaytirishdagi oʻrni tizimli ravishda oʻrganiladi. Xususan, yashil iqtisodiyot modeli orqali yangi va barqaror “yashil” ish oʻrinlarini yaratish, mehnat bozorida sifatli bandlikni taʼminlash hamda aholining turli ijtimoiy qatlamlari uchun teng imkoniyatlarni shakllantirish mexanizmlari yoritib beriladi. Muallif maqolada resurslardan samarali foydalanish, energiya va suv tejamkor texnologiyalarni joriy etish, chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash tizimini rivojlantirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish masalalari alohida tahlil qiladi. Shu bilan birga, biologik xilma-xillikni saqlash, tabiiy ekotizimlarni muhofaza qilish va iqlim oʻzgarishining salbiy oqibatlarini yumshatish jarayonida yashil iqtisodiyotning muhim vosita sifatidagi roli ochib beriladi. Hamda ekologik barqarorlik va iqtisodiy manfaatlar oʻrtasidagi muvozanatni taʼminlash orqali uzoq muddatli rivojlanish asoslari shakllanishi asoslab beriladi. Shuningdek, maqolada yashil iqtisodiyotning ijtimoiy adolatni taʼminlash, kambagʻallikni qisqartirish, hududlararo rivojlanish tafovutlarini kamaytirish va inklyuziv oʻsishni ragʻbatlantirishdagi imkoniyatlari tahlil qilinadi. Yashil innovatsiyalar, ekologik toza texnologiyalar va raqamli yechimlar asosida ishlab chiqarish va xizmatlar sohasida raqobatbardoshlikni oshirish, milliy iqtisodiyotning global bozorlardagi oʻrnini mustahkamlash masalalariga alohida eʼtibor qaratiladi.

Kalit soʻzlar: Yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, iqtisodiy oʻsish, ekologik barqarorlik, ijtimoiy inklyuzivlik.

KIRISH

Bugungi globallashuv va iqlim oʻzgarishi sharoitida iqtisodiy oʻsish, ekologik xavfsizlik va ijtimoiy farovonlik oʻrtasidagi muvozanatni taʼminlash barqaror rivojlanishning muhim sharti hisoblanadi. Anʼanaviy iqtisodiy modelning tabiiy resurslarni haddan tashqari isteʼmol qilishi va atrof-muhitga salbiy taʼsiri natijasida “yashil iqtisodiyot” konsepsiyasi dolzarb yoʻnalish sifatida shakllandi. Yashil iqtisodiyot iqtisodiy oʻsishni ekologik barqarorlik va ijtimoiy adolat bilan uygʻunlashtirishga qaratilgan boʻlib, resurslardan samarali foydalanish, ekologik toza texnologiyalarni joriy etish hamda aholining hayot sifatini oshirishni nazarda tutadi. Shu bois, yashil iqtisodiyotning barqaror rivojlanishni taʼminlashdagi oʻrni va ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil qilish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Masalaning qoʻyilishi

Atrof-muhit muammolari va barqaror rivojlanishning shoshilinch zarurati oldida yashil iqtisodiyot kontsepsiyasi sayyoramiz uchun toza, yanada mustahkam kelajak sari hal qiluvchi yoʻl sifatida paydo boʻldi. Yashil iqtisodiyot oʻzining asosiy eʼtiborini iqtisodiy oʻsish va rivojlanishni ragʻbatlantirish bilan birga atrof-muhitga taʼsirni minimallashtiruvchi barqaror ishlab chiqarish va isteʼmol modellarini ragʻbatlantirishga qaratadi. Bu resurslardan samarali foydalanish, toza va qayta tiklanadigan energiya manbalarini oʻzlashtirish hamda uzoq muddatli ekologik va ijtimoiy farovonlikni qisqa muddatli foydadan ustun qoʻyadigan barqaror biznes amaliyotlarini targʻib qilishni oʻz ichiga oladi.

METOD VA METODOLOGIYA

Mazkur maqolani tayyorlash jarayonida ilmiy bilishning umumiy va maxsus metodlaridan foydalanildi. Xususan, tahlil va sintez, taqqoslash, umumlashtirish hamda tizimli yondashuv metodlari orqali yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish tushunchalarining nazariy asoslari o'rganildi. Shuningdek, mavzuga doir mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda statistik ma'lumotlar kontent-tahlil usuli asosida tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida mantiqiy va ilmiy xulosalar chiqarish orqali yashil iqtisodiyotning barqaror rivojlanishni ta'minlashdagi o'rni va ahamiyati yoritib berildi.

NATIJA

Maqola natijasi shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanishni ta'minlashning muhim omili bo'lib, u iqtisodiy o'sish, ekologik barqarorlik va ijtimoiy farovonlik o'rtasidagi muvozanatni shakllantiradi. Yashil texnologiyalar va resurslardan samarali foydalanish ishlab chiqarish samaradorligini oshirishi, ekologik xavflarni kamaytirishi hamda yangi "yashil" ish o'rinlarini yaratishga xizmat qilishi aniqlandi. Shuningdek, yashil iqtisodiyot modeli iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlarini yumshatish, biologik xilma-xillikni saqlash va aholining hayot sifatini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etishi asoslab berildi.

MUHOKAMA

Barqaror rivojlanish uchun yashil iqtisodiyot, barqaror iste'mol va ishlab chiqarish va resurslar samaradorligining o'rni: barqaror iste'mol va ishlab chiqarish jarayonlar va mahsulotlarning butun hayotiy sikli davomida resurslarni iste'mol qilish, chiqindilarni hosil qilish va emissiyalarni kamaytirish uchun ishlab chiqarish jarayonlari va iste'mol amaliyotlarini takomillashtirishga qaratilgan. Resurs samaradorligi esa jamiyatga qiymat yetkazib berish uchun resurslardan foydalanish usullarini nazarda tutadi va mahsulot yoki xizmat birligi uchun zarur bo'lgan resurslar miqdorini, ishlab chiqariladigan chiqindilar va chiqindilarni kamaytirishga qaratilgan. Yashil iqtisodiyot investitsiyalar, bandlik va malakalarga asosiy e'tibor qaratgan holda barqaror iqtisodiy o'sish uchun makroiqtisodiy yondashuvni ta'minlaydi.[8]

Yashil iqtisodiyotning asosiy jihatlaridan biri uning iqtisodiy o'sish va ish o'rinlari yaratish uchun yangi imkoniyatlar yaratish salohiyatidir. Qayta tiklanadigan energiya, barqaror qishloq xo'jaligi, yashil infratuzilma va ekologik toza texnologiyalarga investitsiyalar nafaqat issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish va iqlim o'zgarishini yumshatishga yordam beradi, balki yashil sektorlarda bandlik imkoniyatlarini ham yaratadi. Yashilroq iqtisodiyotga o'tish orqali mamlakatlar innovatsiyalarni rag'batlantirishi, raqobatbardoshlikni oshirishi va butun jamiyatga foyda keltiradigan yanada inklyuziv va barqaror iqtisodiyotni yaratishi mumkin. Yashil iqtisodiyot tabiiy resurslar va biologik xilma-xillikni muhofaza qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Yerdan barqaror foydalanish amaliyotini targ'ib qilish, ekotizimlarni saqlash va ifloslanishni kamaytirish orqali biz sayyoramizning hayotiy resurslarini kelajak avlodlar uchun himoya qila olamiz. Bu nafaqat atrof-muhitning uzoq muddatli salomatligi va barqarorligini ta'minlabgina qolmay, balki yashashi uchun ushbu resurslarga bog'liq bo'lgan jamoalarning farovonligi va farovonligiga ham hissa qo'shadi. Bundan tashqari, yashil iqtisodiyot jamiyatning barcha a'zolari uchun resurslar, imkoniyatlar va imtiyozlardan adolatli foydalanishni rag'batlantirish orqali ijtimoiy inklyuzivlikni rivojlantiradi. Ijtimoiy adolat, gender tengligi va inklyuziv rivojlanishga ustuvor ahamiyat berib, yashil iqtisodiyot qashshoqlikni bartaraf etish, tengsizliklarni kamaytirish va butun dunyodagi odamlar uchun hayot sifatini yaxshilashga yordam beradi. Bunday inklyuziv yondashuv nafaqat shaxslar va jamoalar farovonligini oshiradi, balki global muammolarga qarshi ijtimoiy hamjihatlik va barqarorlikni mustahkamlaydi.

O'zbekiston ham yashil iqtisodiyotga o'tish yo'lida qadamlar qo'ymoqda. Quyosh energiyasidan foydalanish bo'yicha loyihalar, chiqindilarni qayta ishlash dasturlari va suv resurslarini tejamkor boshqarish borasida sa'y-harakatlar olib borilmoqda. Davlat siyosatida atrof-muhitni

himoya qilish va tabiiy resurslardan samarali foydalanishni ta'minlash uchun bir qator qonun va qarorlar qabul qilinmoqda. Bu harakatlarni quyidagi misollar bilan izohlash mumkin:

Quyosh Energisidan Foydalanish Loyiha, O'zbekistonning yirik quyosh energetikasi loyihalaridan biri "Nur Navoi" quyosh elektr stansiyasi loyihasidir. Bu loyiha, 2021-yilda Navoi viloyatida ishga tushirilgan va 100 megavatt quvvatga ega. Ushbu stansiya yiliga taxminan 252 million kilovatt-soat elektr energiyasini ishlab chiqaradi, bu esa minglab xonadonlarni barqaror energiya bilan ta'minlash imkonini beradi.[5] Bundan tashqari, mamlakatda 2023-yilgacha yana bir necha quyosh elektr stansiyalari qurilishi rejalashtirilgan, bu esa milliy energetika tizimini diversifikatsiya qilish va atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish maqsadiga xizmat qiladi.

Chiqindilarni Qayta Ishlash Dasturlari, O'zbekistonda chiqindilarni qayta ishlash va ularni samarali boshqarish uchun bir qator dasturlar amalga oshirilmoqda. Toshkent shahrida 2019-yilda ishga tushirilgan "Eco Waste Solution" kompaniyasi chiqindilarni qayta ishlash zavodi yaxshi misol bo'la oladi. Ushbu zavod yiliga 500 ming tonna qattiq maishiy chiqindini qayta ishlash quvvatiga ega va organik chiqindilardan biogaz ishlab chiqaradi, bu esa energiya ishlab chiqarish va chiqindilar hajmini kamaytirishga yordam beradi.[5]

Suv Resurslarini Tejamkor Boshqarish, Suv resurslarini samarali boshqarish borasida ham muhim qadamlar qo'yilmoqda. "Zarafshan" suvni tejash loyihasi, masalan, Samarqand viloyatida amalga oshirilmoqda va bu loyiha orqali erta kuz va kech bahorda yerlarni sug'orish uchun tomchilatib sug'orish texnologiyalari joriy etilmoqda. Bu texnologiya suv iste'molini sezilarli darajada kamaytirib, qishloq xo'jaligi mahsuldorligini oshirishga imkon beradi.[5]

Davlat Siyosati va Qonunlar, O'zbekiston hukumati atrof-muhitni himoya qilish va yashil iqtisodiyotga o'tishni qo'llab-quvvatlash maqsadida bir qator qonun va qarorlar qabul qilgan. 2019-yilda qabul qilingan "Yashil Iqtisodiyotga O'tish Dasturi" bu yo'nalishda muhim hujjat hisoblanadi. Ushbu dasturda energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish va ekologik toza texnologiyalarni joriy etish bo'yicha aniq maqsadlar belgilangan.[5]

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, yashil iqtisodiyot iqtisodiy farovonlik, atrof-muhitni boshqarish va ijtimoiy tenglikni muvozanatlashtirgan rivojlanishga yaxlit va barqaror yondashuvni taklif qiladi. Yashil iqtisodiyot tamoyillarini qabul qilish va yashil texnologiyalar va amaliyotlarga sarmoya kiritish orqali biz kelajak avlodlar uchun yanada barqaror va farovon kelajak yaratishimiz mumkin O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tish yo'lida amalga oshirayotgan sa'y-harakatlari barqaror rivojlanishni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Quyosh energiyasi loyihalari, chiqindilarni qayta ishlash dasturlari va suv resurslarini tejash bo'yicha tashabbuslar milliy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va atrof-muhitni himoya qilish yo'lida katta qadamlar hisoblanadi. Bu esa O'zbekistonning ekologik va iqtisodiy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. 2019-yil 4-oktabrdagi "2019 — 2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "Yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4477-son qarori
2. https://www.researchgate.net/publication/301638196_The_concept_of_sustainable_development_as_a_methodological_base_to_form_strategy_for_enterprises
3. Хашимова С.Н. Яшил иқтисодиёт тараққиёт гарови. /Бизнес-эксперт. №3,20224.
4. Корнева А.А. "Зеленая" экономика и цифровизация в экономическойосновеконцепции устойчивого развития // Научный сетевой журнал "Интеграл" №4/2022.
5. Maxmudovich A. A., Boboniyozovich, A. A. Yashil iqtisodiyot yo'l xaritasi va uning jamiyatdagi o'rni. In Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences (Vol. 3, No. 5, pp. 1-5). 2024.
6. Qodirov B. T. "Yashil iqtisodiyot" ning O'zbekistondagi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotidagi o'rni. Евразийский журнал академических исследований, 2(6), 2022. 791-804.
7. Xodjayeva M. U. Yangi O'zbekistonni "yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Golden brain, 2(4), 69-74. 024).
8. G'ulomova Shaxlo Baxtiyor qizi. <file:///C:/Users/user/Downloads/ZDIT+1121.pdf>